

Bijlage

Verantwoording van de berekening van het aantal ernstig belaste mantelzorgers (mantelzorg uit de doeken)

Debbie Oudijk
Alice de Boer
Isolde Woittiez
Joost Timmermans
Mirjam de Klerk

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, maart 2010

1. Aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2001 en 2008

Het is niet makkelijk om het aantal belaste mantelzorgers in 2008 te bepalen. In 2008 is in een bevolkingsonderzoek geïnventariseerd hoeveel mantelzorgers er zijn in Nederland, maar is niet gevraagd naar kenmerken zoals de belasting. Om hierover toch iets te kunnen zeggen, zijn twee methoden toegepast. Ten eerste imputatie van informatie over de mate van belasting uit het bestand van 2007 naar 2008 (paragraaf 5) en ten tweede, als gevoeligheidsanalyse, herweging van het bestand van 2007 naar de situatie in 2008 (paragraaf 6). Het aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2001 is op dezelfde manier bepaald.

Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2008 en 2001 volgens beide methoden. De uitkomsten komen goed over een: het aantal ernstig belaste mantelzorgers is in 2008 volgens imputatie 452.000 mantelzorgers en volgens herweging 456.000. Het gaat om 17% van de 2,6 miljoen mantelzorgers die lang en of intensief zorgen; dit komt overeen met 4% van de volwassen Nederlandse bevolking.

Met behulp van imputatie is het aantal ernstig belaste in 2001 geschat op 319.000; op basis van herweging betreft het 364.000. De schattingen voor dit jaar volgens beide methoden komen redelijk overeen, maar iets minder dan in 2008.

Tabel 1 Overzicht van het aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2001 en 2008

	2001		2008	
	imputatie	herweging	imputatie	herweging
aantal ernstig belaste mantelzorgers	319.000	364.000	452.000	456.000
als % van de groep langdurig of intensieve helpers	13	15	17	18
als % van de volwassen bevolking	3	3	4	4

Bron: CBS (IH'07) SCP bewerking

Hoe deze cijfers tot stand zijn gekomen wordt hierna toegelicht.

2. Opsporing van mantelzorgers in 2008-2007

In 2008 is een breed instrument ingezet om mantelzorgers op te sporen. Dit is ook in 2001 gebruikt (zie kader).

Opsporing 2008

De volgende vragen gaan over zorg voor zieke of hulpbehoevende familieleden, vrienden of burens. Hulp aan iemand uit het eigen huishouden telt ook mee. Hulp in het kader van beroep of vrijwilligerswerk wordt hier niet bedoeld.

Hebt u in de afgelopen 12 maanden iemand geholpen die *chronisch ziek of gehandicapt* is en daardoor geregeld hulp nodig had bij persoonlijke verzorging, huishouden of begeleiding bij regelzaken? 1) Ja 2) Nee

Hebt u in de afgelopen 12 maanden iemand geholpen *die langer dan twee weken veel hulp* nodig had vanwege ziekte ongeval of ziekenhuisopname? 1) Ja 2) Nee

Hebt u in de afgelopen 12 maanden iemand geholpen die *thuis is overleden en ook thuis is verpleegd*? 1) Ja 2) Nee

Hebt u in de afgelopen 12 maanden iemand geregeld hulp geboden om andere redenen dan de gezondheidsredenen die in de vorige vragen zijn genoemd? Bijvoorbeeld een ouder iemand die hulp nodig had. Hulp in het kader van beroep of vrijwilligerswerk wordt hier niet bedoeld. 1) Ja 2) Nee

De vragen die nu volgen gaan over de hulp die u aan familie vrienden of burens hebt gegeven. De vragen hebben betrekking op de afgelopen 12 maanden. Het kan zijn dat u in de afgelopen 12 maanden meer dan een persoon hebt geholpen. Wilt u in dat geval de volgende vragen invullen voor de persoon die u het langst of het vaakst hebt geholpen.

Wat was uw relatie tot deze persoon? Deze persoon was mijn: 1) partner, 2) ouder of schoonouder, 3) kind, stiefkind of pleegkind, 4) andere familielid, 5) kennis, vriend, buurman of buurvrouw, 6) anders.

Hebt u in de afgelopen 12 maanden langer dan 3 maanden hulp gegeven aan deze persoon? 1) Ja 2) Nee

Met behulp van deze 'screener' is het mogelijk het aantal mantelzorgers vast te stellen. In 2001 zijn mantelzorgers ondervraagd over allerlei onderwerpen, maar in 2008 is over de helpers zelf weinig bekend. We weten in welke zorgsituatie men hulp gaf, aan wie, hoe lang en intensief, maar er is geen informatie over hun belasting.

Deze informatie is wel aanwezig voor het jaar 2007. In dat jaar heeft het SCP echter moeten aansluiten bij de vraagstelling van Sociale Zaken die het CBS gebruikte voor de module arbeid en zorg. Dit had als gevolg dat het aantal mantelzorgers in dit onderzoek lager uitviel dan het werkelijke aantal. Deze selectieve populatie mantelzorgers die relatief veel intensieve en langdurige zorg leverden, is vervolgens ondervraagd over een reeks onderwerpen, waaronder hun belasting. Deze informatie is ook aanwezig over het jaar 2001.

3. Meting van de belasting

Veertien items (uitspraken waar mantelzorgers het mee eens of oneens kunnen zijn) vormen samen een hiërarchische schaal voor de mate van (over)belasting (tabel 2, zie ook De Boer et al. 2009). Deze schaal geeft de volgorde aan van de problemen waar de mantelzorgers last van kunnen krijgen naarmate de druk van de zorg toeneemt. In eerste instantie ervaart de mantelzorger alleen een morele verplichting, vervolgens krijgt hij of zij moeite met het combineren van taken en tenslotte heeft hij of zij te veel verplichtingen waardoor men overspannen raakt of ziek wordt vanwege het geven van mantelzorg.

Tabel 2 Problemen die gezamenlijk de hiërarchische belastingschaal vormen

1. de situatie liet mij nooit los
2. nooit vrij van verantwoordelijkheden
3. door betrokkenheid erg gebonden voelen
4. regelmatig tekort aan tijd
5. meer moeite met regelen van het huishouden
6. niet toekomen om iets te ondernemen in vrije tijd
7. het combineren van verantwoordelijkheden en werk en/of gezin viel niet mee
8. ik voelde me over het geheel genomen erg onder druk staan door de situatie van degene voor wie ik zorgde
9. de hulp kwam teveel op mijn schouders neer
10. werk of andere bezigheden minder zorgvuldig gedaan
11. ik moest altijd maar klaarstaan voor degene voor wie ik zorgde
12. mijn zelfstandigheid kwam in de knel
13. ik ben ziek of overspannen geraakt door te veel verplichtingen tegelijkertijd
14. door mijn betrokkenheid kreeg ik conflicten thuis en/of op mijn werk

Vervolgens is er van deze items een verdeling gemaakt naar de mate van belasting met behulp van een score (gebaseerd op het aantal keer dat men het eens is met een stelling). Een vierdeling van de schaal levert de volgende indeling op: niet belast, licht belast, matig belast en ernstig belast (zie tabel 3).

Tabel 3 Belasting van mantelzorgers in vier categorieën

<i>categorie</i>	<i>score items</i>
niet belast	0
licht belast; voortdurend plichtsgevoel	1-3
matig belast; problemen met combineren van taken	4-8
ernstig belast; te veel verplichtingen	9-14

Beleidsmatig is voornamelijk het aantal ernstig belaste mantelzorgers relevant. In de beleidsbrief 'Voor Elkaar 2007' wordt dan ook aangegeven dat het wenselijk is om het aantal mantelzorgers dat zwaar of overbelast is (hier vertaald naar 'ernstig') naar beneden te brengen (VWS 2007).

Bij eerdere cijfers over het aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2001 is uitgegaan van een andere maat voor belasting (Timmermans et al. 2005) waardoor ze met de cijfers uit deze rapportage niet te vergelijken zijn.

4. Determinanten van belasting

In de publicatie *Mantelzorg, een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers in 2007*, zijn determinanten van de belasting van mantelzorgers berekend (De Boer et al. 2009). Hoe belast men zich voelt, wordt vooral bepaald door de duur en de intensiteit van de geboden zorg en of men een of meerdere personen verzorgt. Daarnaast spelen kenmerken van de mantelzorger zelf een rol, zoals de sociale relatie tussen gever en hulpbehoevende. Het zorgen voor een partner of een kind is veel meer belastend dan het zorgen voor een ander familielid of een vriend. Risicogroepen voor overbelasting zijn ook: vrouwen, jongeren, eenoudergezinnen en allochtone mantelzorgers van de eerste generatie. De redenen waarom men helpt, zoals het gebrek aan alternatieven of vermijden van tehuisopname, net als de mate waarin men geneigd is hulp te vragen aan anderen spelen ook een rol bij de belasting. Mantelzorgers zijn ook zwaarder belast wanneer zij ondersteuning krijgen van derden, in het bijzonder hulp bij de opvang van eigen kinderen en gebruik maken van mantelzorgondersteuning.

5. Beschikbare informatie over de determinanten van belasting in 2007 en 2008

Voor de schatting van het aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2008 is gebruik gemaakt van databestanden over de jaren 2007 en 2008 van het CBS. Als eerste is een vergelijking gemaakt tussen de jaren waarbij gekeken is naar de in paragraaf 4 genoemde determinanten van de mate van belasting. In tabel 4 staat het overzicht.

Tabel 4 Overzicht van beschikbare determinanten van de ernst van de belasting van mantelzorgers 2007 en 2008. ^a

	2007 ¹	2008
zrgsituatie		
duur	X	X
intensiteit	X	X
zorg aan meerdere personen	X	
kenmerken mantelzorger		
relatie tot hulpbehoevende	X	X
geslacht	X	X
leeftijd	X	X
huishoudsamenstelling	X	X
herkomst	X	X
motivatie		
geen alternatief	X	
vermijden van tehuisopname	X	
geen hulp van anderen	X	
hulp van derden		
hulp met opvang van kinderen	X	
ondersteuning mantelzorg	X	

^a In deze tabel zijn alleen de significante determinanten van het verklaringsmodel voor het jaar 2007 gepresenteerd

¹ Het verklaringsmodel voor de ervaren belasting van de mantelzorgers in 2007(inclusief de niet significante variabelen) had een verklaringsgraad (R^2) van 49%.

In het databestand van 2008 ontbreekt informatie over een deel van de determinanten van de belasting van mantelzorgers. Zo is niets bekend over de motivatie van helpers en de hulp die krijgen van derden. De determinanten die in 2008 wel beschikbaar waren, zijn op zo'n manier opgenomen in een model voor belasting dat dit model zoveel mogelijk variantie verklaart. De zorgsituatie is daarbij opgevat als de duur van de geboden hulp (meer of minder dan 3 maanden in jaar voorafgaand aan de enquête) en de intensiteit (meer of minder dan 8 uur per week). Bij de overige determinanten is uitgegaan van de volgende indelingen: leeftijd in categorieën (18-34 jaar, 35-44 jaar, 45-54 jaar, 55-64 jaar, 65-74 jaar, 75 jaar of ouder), geslacht (man, vrouw), huishoudsamenstelling (eenoudergezin, 2 of meer volwassenen, alleenstaand), relatie tot hulpbehoevende (partner, ouder, kind, anders) en herkomst (Nederlandse autochtoon, Niet-Westerse migrant en hun kinderen/nakomelingen, Westerse migrant en hun kinderen/nakomelingen).

6. Imputatie

Om de juiste methode voor de schatting van het aantal ernstig belaste te vinden zijn er verschillende statistische analyses uitgevoerd. Afhankelijk van het meetniveau van de mate van belasting verschilt de analysemethode.² De belasting kan als continue schaal worden opgevat, als tweedeling van ernstig belaste mantelzorgers vergeleken met minder belaste mantelzorgers, maar ook als vierdeling (ernstig, matig, licht of niet belast, zie tabel 3). De multinominale regressie met deze vierdeling geeft de beste voorspelling van het aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2007. Met behulp van deze techniek is de relatie tussen de eerder genoemde determinanten en de ernst van de belasting geschat op het databestand van 2007. De gevonden coëfficiënten zijn weergegeven in tabel 5. Ze zijn vergelijkbaar met de coëfficiënten die zijn gepresenteerd in de publicatie *Mantelzorg, een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers in 2007*.

² Voor uitleg van de verschillende methodes, zie bijvoorbeeld Greene (2008).

Tabel 5 Determinanten van de mate van belasting van de mantelzorgers op basis van een 'getrimde' multinominale logistische regressie, 2007^a (n=2317)

	coëfficiënten	sign
Zorgsituatie		
Intensiteit	1.87	***
duur	1.02	***
Sociale relatie		
zorgt voor ouder (ref)		
zorgt voor partner	0.36	n.s.
zorgt voor kind	0.55	*
zorgt voor anderen	-1.03	***
Leeftijd		
18-34 (ref.)		
35-44 jaar	0.35	n.s.
45-54 jaar	0.41	n.s.
55-64 jaar	-0.35	n.s.
65-74 jaar	-0.39	n.s.
75 plus	-0.49	n.s.
geslacht	0.52	**
huishoudsamenstelling		
eenoudergezin (ref.)		
alleenstaand	-0.32	n.s.
(echt)paar	-0.65	*
herkomst		
autochtoon (ref.)		
westerse migrant	0.88	**
niet-westerse migrant	-2.85	***

n.s. verschil is niet significant; * Significant verschil is <0.05; ** significant verschil is <0.01; *** significant verschil is <0.001

a Deze tabel geeft de categorie 'ernstig belast' weer, de overige categorieën zijn wel meegenomen in de multinominale logistische regressie, maar niet gepresenteerd omdat we voor de schatting alleen de ernstig belaste gebruiken.

Deze coëfficiënten zijn overgezet op het bestand van 2008 en 2001. Iedere persoon in het databestand krijgt op basis van zijn of haar kenmerken een geschatte kans op de mate van belasting. De ernstig belaste mantelzorgers bevinden zich, zoals verwacht, voornamelijk onder degenen die lang en intensief helpen. Een overzicht van het geschatte aantal ernstig belaste mantelzorgers in 2008 en 2001 is gepresenteerd in tabel 1.

7. Gevoeligheidsanalyse: herweging

Om een inschatting te krijgen van de (on)zekerheid omtrent de aantallen ernstig belaste mantelzorgers, is een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd. Dit is gedaan door het bestand van 2007 op twee belangrijke kenmerken (duur en intensiteit) te herwegen (op te hogen)³ naar de situatie van

³ Een voorbeeld: in 2008 waren er bijvoorbeeld 800.000 mantelzorgers die kort en niet intensief zorgden. In het 2007 bestand waren dat er veel minder. Het bestand van 2007 herwegen betekent dat het steekproefaantal, met gebruik van de nieuwe weegfactor, nu wordt 'opgehoogd' naar 800.000 mantelzorgers. Hetzelfde geldt voor de andere combinaties zodat het totaal aantal mantelzorgers 3,5 miljoen is in plaats van de 1,7 miljoen in het 2007 bestand.

2008. Duur en intensiteit zijn belangrijke determinanten voor de mate van belasting van mantelzorgers (zie paragraaf 4). De samenstelling van het 2007 bestand herwegen op basis van verschillende combinaties van duur en intensiteit in 2008 (en 2001) geeft dan ook een goede indicatie van het aantal ernstig belaste mantelzorgers.

De intensiteit van zorg is onderverdeeld in meer of minder dan 8 uur per week en de duur van zorg in meer of minder dan 3 maanden (tabel 6). Er wordt een factor berekend zodat de absolute aantallen mensen met een bepaalde duur en intensiteit in 2007 overeenkomen met de aantallen in 2008. Met behulp van deze factor wordt dan het aantal ernstig belaste mantelzorgers 'gewogen' naar de situatie van 2008 (zie tabel 1).

Tabel 6: Voorkomen van verschillende combinaties naar duur en intensiteit bij het geven van mantelzorg

duur	intensiteit	omschrijving	2008 (x1000)	2001 (x1000)
< 3 maanden	< 8 uur	kort en niet-intensief	800	1400
> 3 maanden	< 8 uur	lang en niet-intensief	1.200	1300
< 3 maanden	> 8 uur	kort en intensief	320	300
> 3 maanden	> 8 uur	lang en intensief	1.100	750

In 2001 gaven 1,4 miljoen mensen korter dan drie maanden en minder dan acht uur per week hulp; in 2008 waren dit 800.000 mensen. Er is ook een verschuiving te zien bij de mantelzorgers die lang en intensief hulp geven (van 750.000 in 2001 naar 1,1 miljoen in 2008). De omvang van de groepen die minder intensief hulp geven is nauwelijks gewijzigd.

Referenties

Boer, de A., M. Broese van Groenou, J. Timmermans (red.) (2009). *Mantelzorg. Een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers in 2007*. (p. 145/146). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie2009/5).

Timmermans, J.M., A. de Boer en R. Schellingerhout (2003). *Mantelzorg in getallen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (Werkdocument 120).

Greene, W.H. (2008). *Econometric Analysis sixth edition*. New Jersey: Pearson education inc.

VWS (2007). 'Voor Elkaar 2007' beleidsbrief mantelzorg en vrijwilligerswerk 2008-2011. Den Haag: ministerie van VWS.